

м. Київ. Справа № 1-23/2009 – Від 30 вересня 2009 року. – № 23-рп/2009 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України // <http://zakon1.rada.gov.ua>

³⁶ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / Офіц. видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре» 2008. – Ст. 374.

Резюме

У статті розглянуто такі питання: право кожного на захист у кримінальному процесі, законна підстава для визначення особи, яка потерпіла від порушення права на захист у кримінальному процесі. Головну увагу приділено охороні права на захист.

Ключові слова: потерпілий від порушення права на захист, право кожного на захист, право кожного на правову допомогу, особа, яка має право на захист, свідок, затриманий, підозрюваний, підсудний, засуджений, охорона права на захист.

Резюме

В статье рассмотрены такие вопросы: право каждого на защиту в криминальном процессе, законное основание для определения лица, пострадавшего от нарушения его права на защиту в криминальном процессе. Главное внимание уделяется охране права на защиту.

Ключевые слова: потерпевший от нарушения права на защиту, право каждого на защиту, право каждого на правовую помощь, лицо, которое имеет право на защиту, свидетель, задержанный, подозреваемый, подсудимый, осужденный, охрана права на защиту.

Summary

The published article is determined for studying such a question as a right of everybody to be defended during criminal proceeding. The suggested article includes observing such a question as the lawful ground of the definition of trespassed because of being violated from the right to be defended during criminal proceeding. The article produces such notions as a witness, an apprehended, a suspected, a defendant, a convicted, the protection of right to be defended, a right of everyone to counsel. The main attention is given to the protection of right to be defended. The key note concerns such issues as a right of everybody to be defended during criminal proceeding, the definition of a person having a right to be defended, the definition of trespassed because of being violated from the right to be defended during criminal proceeding.

Key words: trespassed because of being violated from the right to be defended, a right of everybody to be defended, a right of everyone to counsel, a person having a right to be defended, a witness, an apprehended, a suspected, a defendant, a convicted, a protection of right to be defended

Отримано 8.11.2010

І. А. НЕСТЕРОВА

Ірина Анатоліївна Нестерова, старший викладач Закарпатського державного університету

СПОСОБИ ШАХРАЙСТВА В СФЕРІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

У сучасному світі розвиток шахрайства відбувається надзвичайно стрімко, новітні технології створюють дедалі ширші можливості для вчинення такого виду злочину. Шахрайство в сучасних умовах характеризується зміною форм і видів, що зумовлено різними причинами. Як і злочинність у цілому, так і шахрайство зокрема істотно змінилися у зв'язку з соціально-економічними та політичними перетвореннями. При цьому для сучасних шахраїв характерне використання як старих прийомів, так і нових, раніше не відомих.

Актуальність теми шахрайства підтверджують численні дослідження науковців у цій галузі. Проблематику шахрайства у працях досліджували: Д. В. Березін, А. Ф. Волобуєв, О. В. Волохова, В. І. Гаєнко, В. П. Лавров, В. Д. Ларичев, Т. А. Пазинич, Г. М. Спірін, С. Ю. Шаров, П. С. Яні та ін. Але місце туристичного бізнесу у кримінальній схемі вчинення даного виду злочинних діянь недостатньо вивчено та досліджено. Тому метою дослідження є визначення місця туристичного бізнесу як об'єкта шахрайських дій та сфери вчинення злочинів, вивчення в історичному і науковому аспектах проблеми шахрайства, методів і запобіжних заходів боротьби з цим видом злочинності.

Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою¹. Предметом шахрайства може бути не тільки майно, а й право на таке майно. Для відмежування шахрайства від інших посягань на власність важливо встановити наявність обману або зловживання довірою. Під обманом розуміється повідомлення неправдивих відомостей або приховування, умовчання певних обставин, повідомлення про які було обов'язковим у даних ситуаціях. Обманні дії мають передувати заволодінню майном. За своєю суттю обман буває різноманітним і може стосуватися предмета, подій, дій та фактів. Таким чином, основними формами шахрайства є *обман і зловживання довірою*.

Під *обманом* у звичайному значенні розуміють неправдиві слова, вчинки, дії; невідповідність істини; те, чого немає насправді; брехню; хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття².

У разі шахрайства своєрідним обманним прийомом часто буває розміщення рекламних оголошень без наміру виконати обіцяні послуги. Так, останнім часом з'явилися численні рекламні оголошення про організацію туристичних поїздок. При вчиненні шахрайства, пов'язаного з наданням туристичних послуг, злочинці використовують наявні сучасні можливості.

Під зловживанням розуміється провина, що полягає в незаконному, злочинному використанні своїх прав і можливостей³. Таким чином, етимологічне значення зловживання довірою виражається у використанні особою у своїх інтересах упевненості, переконаності в її сумлінності, чесності, добропорядності іншої особи, на шкоду останній⁴. У разі зловживання довірою шахрай вводить потерпілого в оману, використовуючи особливі стосунки довіри, які викликають в останнього помилкову впевненість у сумлінності, щирості й правильності дій винного, що й спричинює передачу майна або права на майно йому. В основі довірливих стосунків можуть бути як правові підстави (договір, угода, службове становище), так й інші почуття довіри: родинні зв'язки, особисте знайомство, рекомендації інших осіб, конкретна життєва ситуація тощо. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна, тобто за власним бажанням, не з примусу, передача майна або права на майно, про що зазначає Пленум Верховного Суду України в постанові від 25.12.1992 р. № 12 (абз. 2, п. 18)⁵.

У сучасних умовах шахрайство характеризується величезною кількістю видів та способів.

Так, шахрайство набуло значного поширення у сфері надання туристичних послуг (туристичні афери).

Закони нашої країни не створили системи жорсткого контролю за туристичним бізнесом. Турист, купуючи турпакет на фірмі, може навіть не здогадуватися, що видану йому квитанцію про сплату грошей спритний працівник турфірми може не зафіксувати у бухгалтерії і ці гроші передати санаторію чи навіть іноземному партнеру готівкою за допомогою служби доставки або електронним банківським переказом. При цьому прибуток від продажу путівки уникає оподаткування й осідає в кишені бізнесмена.

В арсеналі туристичних компаній є чимало способів залучення потенційних покупців, на жаль, не завжди чесних відносно самого туриста. У сфері туристичного бізнесу працюють багато шахраїв, які наживаються на недосвідчених громадянах. Існує декілька схем, за якими частіше за все працюють аферисти – це відносини між туроператором і турагентством та туроператором і споживачем. (звісно, не йдеться про достойні та порядні туристичні компанії).

Як правило, більшість шахрайств у туризмі відбувається напередодні літнього сезону, коли навіть у середнього туроператора накопичуються великі суми грошей, отриманих від туристів, але ще не перерахованих закордонним партнерам, готелям й авіакомпаніям⁶. Турагентство починає активно бронювати для своїх туристів тури, проте з оплатою не поспішає. Туроператорові від цього агентства активно надходять заявки, причому оплата підтверджується копіями банківських платіжних документів. Враховуючи давні партнерські стосунки з цією компанією, а також солідність мережі, оператор, не чекаючи надходження грошей, оформляє туристам всі необхідні для туру документи і відправляє у «подорож». Проте після кількох тижнів очікування туроператор наполягає терміново сплатити борг. У відповідь фірма надсилає гарантійні листи і завіряє, що гроші скоро надійдуть на рахунок туроператора. Туроператор запитує свій банк про причини таких великих затримок з переказом грошей.

Це стосується, наприклад, відомої російської фірми «Крим-тур», один із власників якої був арештований у 2001 р. За найскромнішими підрахунками, «чистий дохід» шахраїв становив близько 200 тис. доларів США. Схема шахрайства дуже проста. Якщо вірити поясненням пана засновника, він, будучи безробітним, дав оголошення в газету і не зміг (не захотів) відмовитися від цікавої пропозиції: за достанню суму попрацювати головою туристичної фірми. Всі клопоти, пов'язані з реєстрацією, отриманням ліцензії, підбором персоналу та проведенням рекламної компанії взяли на себе його компаньйони, які благополучно зникли після того, як до фірми нагрянула податкова поліція. З'ясувалось, що ніяких договорів ні з іншими туроператорами, ні з готелями у фірми не було. За свої гроші покупці отримували яскраво оформлені бланки путівок – і нічого більше...⁷. Перешкодили цьому шахрайству великі туристичні оператори, які, власне, і звернулися до податкової інспекції. «Крим-тур» продавав путівки на 100–150 доларів дешевше за інші фірми, тому виникла підозра, що справа нечиста.

Що стосується нашої країни, найгучніший скандал відбувся у 2006 р., коли турфірма «Брама» зібрала з туристів 300 тис. євро за поїздку на чемпіонат світу з футболу, але ніхто нікуди не поїхав. І крім, власне, факту шахрайства саме винятковий вид туроператорської діяльності став однією з підстав для порушення кримінальної справи, тому що кошти були перераховані на інші потреби.

Так зване «працевлаштування» через туристичні агентства – це один спосіб шахрайства. Так, наприклад, у Прикарпатті є чимало турфірм, для яких туристична діяльність є тільки прикриттям для здійснення злочинних дій. Цей грошовитий бізнес базується на звичайному шахрайстві. В Івано-Франківській області існує тільки дев'ять фірм, які мають право працевлаштовувати за кордоном. Інші діють всупереч закону. Протягом останніх років порушено ряд кримінальних справ за фактами діяльності таких підприємств та осіб, що займалися шахрайством (турфірми «Мазар», «Галатея» та ін.). Кількість потерпілих унаслідок протиправної діяльності зловмисників становить понад сто осіб⁸.

Ще одна схема – так звані «туристичні клуби». Як правило, клієнтами клубу стають люди з високим рівнем достатку та потрапляють туди через знайомих. Членам клубу пропонують скласти договір на рік,

згідно з яким туристична фірма зобов'язується обслуговувати родину в межах членського внеску. Отже клієнти одноразово платять не малу суму, щоб потім відпочивати цілий рік, коли забажається. Ще один нюанс – за те, що ви приведете до клубу своїх знайомих, вам надається бонус. Таким чином будується піраміда, перші члени якої може й встигнуть відпочити один раз, але коли кількість клієнтів збільшиться разом із сумою внесків, фірма зникає.

Не можна оминати поширення шахрайства в сфері туристичного страхування. Кількість виданих туристам полісів збільшилась у півтора – два рази порівняно з минулим роком, як свідчать у страхових компаніях. Але наявність поліса не завжди гарантує безоплатне лікування за кордоном. Туристи дедалі частіше стикаються з випадками шахрайства як з боку працівників готелів, так і з боку місцевих лікарів.

Тенденція страхового туристичного ринку є такою, що більшою популярністю користуються найдешеві страховки – це вигідно самим туристичним компаніям (такі обходяться українському туристові в 2 грн. за добу відпочинку; якщо йдеться про Туреччину або Єгипет, страхові виплати часто не перевищують 10 тис. ум. од; країни шенгенської зони вимагають, щоби страхові виплати компаній становили мінімум 30 тис. євро). Тому фахівці рекомендують вибирати дорошу страховку, щоб запобігти шахрайству (звичайний поліс містить, як правило, безліч винятків – наприклад, ушкодження, отримані під час занять спортом, отруєння, невідповідний вік та ін.).

Фахівці рекомендують уважно читати текст страхового договору і пам'ятати, що страховка покриває тільки витрати на надання невідкладної допомоги, тривалого лікування за кордоном поліс не передбачає. Але тут можна відзначити випадки шахрайства й з боку туристів, коли вони намагались виїхати начебто в туристичну подорож на відпочинок, а за фактом робили операції, які запланували заздалегідь.

Трапляються випадки, коли з'ясовується, що страховою компанією, яка видала страховий поліс, не існує. Тому варто зателефонувати за вказаним у полісі номером ще напередодні поїздки і переконатися у тому, що він дійсний.

Почастішали випадки шахрайства з боку працівників готелів. Лікар, який працює в готелі, повідомляє туристу, що його поліс не діє та відправляє до лікаря (за попередньою домовленістю), який лікує за готівку. Суми оплати за послуги можуть бути дуже великі й нема гарантії, що страхова компанія погодиться їх повернути.

Деякі послуги, які не пов'язані зі здоров'ям туриста, туристичні компанії можуть нав'язувати під виглядом обов'язкових (наприклад, страхування від втрати багажа; від затримки рейсу та ін.). Погоджуватись з цим чи ні має вирішувати особисто сам турист.

Таким чином, проаналізувавши способи шахрайства в сфері туристичного бізнесу, виникає питання подолання шахрайства у цій сфері.

Перш за все, треба зазначити позитивний внесок Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р.⁹. Цей законодавчий акт суттєво обновив і узагальнив понятійний апарат, фактично установив нові правила надання послуг у сфері туризму. У зв'язку з прийняттям цього Закону зменшилась кількість ліцензованих турфірм; практично залишилися лише ті, що справді займаються туризмом і очікують прибутку від своєї діяльності. У новому Законі з'явився поділ на туроператорів і турагентів. Тільки туроператор отримав право розробляти тури, укладати договори із закордонними партнерами та пропонувати свій продукт на ринку, а турагенції стали просто посередниками у реалізації путівок. При цьому туроператорська діяльність є винятковою, тобто в уставі компанії передбачено тільки цей вид підприємництва. *Це обмеження не дозволяє використовувати кошти туристів з іншою метою і як наслідок запобігає шахрайським діям.*

Причиною зменшення кількості турфірм є закріплене з 2004 р. фінансове забезпечення відповідальності туроператорів та турагентів у вигляді гарантій банку чи іншої кредитної установи. Мінімальний розмір цього забезпечення для туроператорів – сума, еквівалентна 20 тис. євро; для турагентів – сума, еквівалентна не менше ніж 2000 євро. Як приклад, з 3 тис. фірм, які до прийняття закону офіційно займалися діяльністю туроператорів, тільки 2,5 тис. надавали звіт про свою діяльність. Із них 100 фірм сплачувало 87 % податків до бюджету, а з цих 100 10 фірм сплачувало 70 % податків¹⁰.

Треба зазначити, що наша країна обрала шлях західних турфірм (такий самий поділ на турагентів та туроператорів; за якість послуг несуть відповідальність туроператори), клієнти яких точно знають, що будь-яке шахрайство виключено, і, якщо виникають будь-які проблеми з організацією трансферу, якістю послуг, то їм не тільки відшкодують витрати, а й виплатять солідну матеріальну компенсацію. Усе дуже просто: перш ніж розпочати роботу, кожен з туроператорів зобов'язаний покласти на депозит банку певну суму (100–150 тис. доларів), яку не має права торкатися – це гарантія того, що в разі будь-яких обставин фірма зможе розрахуватися з потерпілими клієнтами. Отже, прийняття цього Закону значною мірою сприяло запобіганню правопорушенням та деяким видам злочинів у цій галузі¹¹.

У зв'язку з численними випадками шахрайства в сфері ліцензування туристської діяльності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» прийнятий Верховною Радою України 19.10.2010, № 2608-УІ р., скасовував ліцензування турагентської діяльності¹². Цим Законом скасовано лише ліцензування турагентської діяльності, інші вимоги до цієї діяльності, які прописані в Законі України «Про туризм» (у т.ч. наявність банківської гарантії) залишаються без змін. Тому Державна служба туризму та курортів рекомендує утриматись від посередницьких послуг юридичних та фізичних осіб при підготовці документів на ліцензування, оскільки в тому немає необхідності.

Фахівці радять звертатися тільки до великих компаній, які, по-перше, точно не обдурять, а, по-друге, клієнт може бути впевнений, що у разі якихось збоїв, він отримає компенсацію. Якщо особа все-таки звернулася до невеликої туристичної фірми, звичайно, необхідно перш за все перевірити наявність відповідних дозволів, звернувши увагу на дату її видачі (відвертим шахрайством, як правило, займаються фірми-одноденки). Треба звернути увагу також на компетентність співробітників: як правило, шахраї набирають персонал за оголошенням і не витрачають час на його навчання. Необхідно перевірити наявність договору з фірмою, яка вас цікавить. Якщо планується закордонна поїздка, не зайве поцікавитися, чи є турфірма організатором або виступає у ролі посередника.

Таким чином, визначивши місце туристичного бізнесу як об'єкта шахрайських дій та сфери вчинення злочинів та проаналізувавши способи шахрайства в сфері туристичної діяльності, можна дійти висновку, що в сучасних умовах у зв'язку з соціально-економічними та політичними перетвореннями способи шахрайства істотно змінилися. Шахрайство в сфері туристичної діяльності також характеризується зміною форм і видів, що зумовлено різними причинами; при цьому для сучасних шахраїв характерне використання як старих прийомів, так і нових, раніше не відомих. Реалізація заходів стратегії детінізації туристичної галузі та боротьби зі злочинністю в цій галузі забезпечить створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму та сприятиме посиленню позитивного іміджу України на міжнародному туристичному ринку.

¹ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – С. 1328.

³ Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Русский язык, 1991. – С. 234.

⁴ Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: дис. ... канд. наук: 12.00.09, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2007.

⁵ Постанова № 12 від 25.12.92 р. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності / Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1972–2007). – Х: ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. – С. 251.

⁶ Арбузов О. Депутати пропонують нові схеми обману туристів / Електронний ресурс: <http://ua.proua.com/accent/2007/04/20>

⁷ Там само.

⁸ Сеньків М. Шахраї під виглядом туроператорів // Електронний ресурс http://mia.if.ukrnet/versii/192003/versii_fakty

⁹ Закон України «Про туризм» із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 18 листопада 2003 року № 1282-IV. Нормативно-правові акти з питань туризму: Збірник законодавчих та нормативних актів / Упоряд. М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2004. – С. 6.

¹⁰ Кабмін виводить туристичний бізнес з «тіні»/Електронний ресурс: <http://www.ukrbusiness.com.ua>.

¹¹ Нестерова І. А. Щодо проблем формування дієвої програми детінізації відносин у сфері туристичного бізнесу України // Підприємництво, господарство і право. – К., 2010. – № 3 (171). – С. 140.

¹² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» прийнятий Верховною Радою України 19.10.2010, № 2608-VI р. (Закон набрав чинності 17.11.10) // Електронний ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Резюме

У статті розглядаються проблеми шахрайства та місце туристичного бізнесу у кримінальній схемі даного виду злочинної діяльності, розглядаються основні чинники виникнення цього виду злочину. Пропонуються деякі способи боротьби з цим глибоким явищем.

Ключеві слова: шахрайство, обман, зловживання довірою, туристичний бізнес, туристичні фірми, способи, кримінальні схеми, злочинність.

Резюме

В данной статье рассматриваются проблемы мошенничества и место туристического бизнеса в криминальной схеме совершения данного вида преступления. Анализируются способы проявления мошенничества в этой сфере. Предлагаются некоторые способы предотвращения и борьбы с этим видом преступления.

Ключевые слова: мошенничество, туристический бизнес, обман, злоупотребление доверием, мошеннические действия, криминальные схемы.

Summary

The article is devoted to the problem of trickery. The author tries to analyze the place of tourist business in the criminal scheme of this type of criminal activity, the basic factors of this phenomena existing. The author analyses the legislation of Ukraine, gives some propositions to the strategy of tourist sphere de-shadowing

Key words: trickery, tourist business, criminal scheme, criminal activity, the basic factors legislation, strategy of tourist sphere de-shadowing.

Отримано 24.12.2010